

25.98x30.89	1/3	1	עמוד	המגזין	מעריב -	09/04/2017	58035148-4
אופיר ביכורים הוצאה לאו - 28680							

מעריב **ה**מגזין

הגדת עם

הצבאית, הציונית, הקיבוצניקית, הימנית,
השמאלנית, הרפורמית, הפמיניסטית וזו שכתב
דוד בן-גוריון • בזכות מאות הנוסחים השונים
של הגדת הפסח, ליל הסדר ייראה קצת אחרת
בבתים רבים בישראל
ברמית ספיר זיץ | 06

המגזין

27.14x32.62	2/3	6 עמוד	המגזין	מעריב	09/04/2017	58035146-2
אופיר ביכורים הוצאה לאו - 28680						

ל כמעט נאמנה למקור

אלפי שנים אחרי שגובשה כדי לספר את סיפור יציאת מצרים, ההגדה של פסח לא מפסיקה להשתנות ולהתחדש: החל מההגדה של בן-גוריון, שבה נכתב "ביד חזקה ובאוניות מעפילים", דרך זו המנוסחת בלשון נקבה ומעודדת שוויון מגדרי, וכלה בזו שמציינת 50 שנה לכיבוש • "אנחנו צריכים כל הזמן לחשוב איך אנחנו הופכים את המסרים לאקטואליים לדור שלנו", אומר חוקר היהדות וההיסטוריה ד"ר יואל רפל, שבעצמו מחזיק באוסף של כ-400 גרסאות

כרמית ספיר ויץ | צילום: אלוני מור

הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה. מאיפה הוא יודע? הרי הוא לא אכל שום דבר. זאת אומרת, שבעבר קודם אכלו ואחר כך שאלו את השאלות. עם השנים, בתחילת התקופה הביזנטית, זה התהפך בהשפעות זרות: את הסימפוזיון עשו לפני הארוחה, ורק אחריו הלכו לאכול. הפיוטים שאנחנו שרים בסוף, אחרי ברכת המזון, כמו 'חד גדיא', הם תוספת מאוחרת רק מהמאה ה-17".

גם היום ההגדה עדיין מתפתחת ועוברת שינויים. כך, למשל, תנועת SISO (Save Israel, Stop the Occupation) הוציאה לאחורונה לאור את "הגדת היובל", "שעוסקת בציון 50 שנה לכיבוש", לדבריהם. בהגדה שערך ד"ר תומר פרסיקו משתתפים, בין היתר, עמוס עוז, הרב מיכאל מלכיאל ושרה סיי לברמן, ובה פרשנויות בנות זמננו לקטעי ההגדה המסורתית. "בהגדה המסורתית יציאת מצרים אינה רק מאורע היסטורי, אלא עניין עכשווי", אומרת מנכ"לית SISO, ג'סיקה מונטל. "לכן היא מציינת וזה עלינו להישאר מחויבים לערך החי רות העומד במרכזו. הטקסטים שנוספו ל'הגדת היובל' מתבקשים לנוכח העובדה שבעוד אנו נשכח לחגוג את חירותנו בליל הסדר הקרוב, כבר 50 שנה שחיי רותו של עם שכן נשללת ממנו. לכן אני

כאורה זה פשוט: עם אחד מתכנס סביב שולחן סדר הפסח בכל העולם וקורא את ההגדה כבר אלפי שנים. ההגדה, כלומר אוסף מזמורי רים מתהלים, מדרשים ותפילות, שרוכזו ונאספו יחד כדי לספר את סיפור יציאת מצרים. סביב השולחן, עם אחד מקיים בעצם קריאת ההגדה גם את המצווה "והגדת לבנך", שהיא מהתורה, וגם את המצוות שקבעו חז"ל.

אבל בעם ישראל שום דבר אינו פשוט כמו שהוא נראה. עם אחד, נוסח אחד? "רחוק מזה", אומר ד"ר יואל רפל, חוקר יהדות והיסטוריה החתום על יותר מ-30 ספרים בתחומי מחקריו. על כך יעיד אוסף ההגדות של פסח שברשותו, המונה כ-400 הגדות, שנאספו על פי העיקרון של החידוש בהגדה: בטקסט, בהסבר, בצירוף ולעיתים אף בעימוד. "ההגדה עברה התפתחות מאוד מורכבת, והטקסט הנוצב במשך כמה מאות שנים. אם אנחנו מעיינים בהגדה שמופיעה במשנה במסכת פסחים פרק עשירי ועוברים אחר כך למסכת פסחים בתלמוד וממשיכים אחר כך לסידורים של ר' עמרם גאון ור' סעדיה גאון, לרמב"ם וכו', נראה שיש בהגדה התפתחות של הטקסט כולו. הסדר שהיה לפני 1,500 שנה לא דומה לסדר שאנחנו עורכים היום. יש הבדל אחד חשוב: על פי הסדר המקורי שמופיע במשנה, היו קודם אוכלים ואחר כך קוראים את ההגדה. כשלב מסוים מי שמשנה את הדברים הוא מי ששינה את סדרי הארוחה. איך יודעים שכך היה? על פי 'מה נשתנה' הילד שואל בקושייה הראשונה 'שככל

מול "מה נשתנה" המסורתית הציעה ההגדה שהוציא מטה "העם עם הגולן" בשנת 2000 "בחן את עצמך בארבע קושיות": "שליש מהמים שלנו באים מהגולן. אתה רוצה לתת אותם לסוריה?"; "רובות מתיישבים הפריחו את הגולן. אתה רוצה לגרשם?"

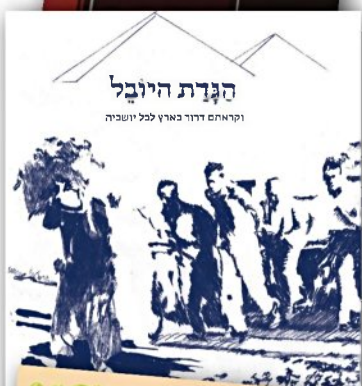
24.14x33.78	3/3	7	עמוד	המגזין	מערב -	09/04/2017	58035147-3
-------------	-----	---	------	--------	--------	------------	------------

אופיר ביכורים הוצאה לאו - 28680

▶ "כל המדרשים והפרשנויות נכתבו על ידי נשים. הגדת 'והיא שעמדה'"

▶ "מצווה עלינו להישאר מחויבים לערך החירות." "הגדת היובל"

▶ מציעה ניסוחים כמו 'והגדת לבנך ולבתך ביום ההוא'. הגדה שוויונית

▶ עם אחד, נוסח אחד? ההגדה הקלאסית צילום: אבשלום ששוני, באדיבות הוצאת סיני

אמור לו: כהלכות הניקיון, שעל ידי החור כמות האלו לא יפסוד את עצמו מקנס. רשע מה הוא אומר? 'ראשית, מה העבודה הזאת לכם? אני הנני בעל הבית פה ואתם אל תתערכו בעסקי! ושנית מוציא את עצמי מן האחריות וכופר בעיקר האש' מה, כי לא שלי היא האשפה? תם מה הוא אומר? 'מה זאת, אני לא התכוונתי לעשות רעות', ואמרת אליו בחזק יד אוציאך מתמימותך. אולם בפעם הראשונה אני סולח לך. ושאינו יודע לשאול, אתה פתח לך. והגדת אליו: בעבור זה תשלם קנס כפליים".

ויזל באוניברסיטת בוסטון, מציג הגדה רפורמית, שבה ברוח המנהג במשנה, מעודדים רבנים מהתנועה לסעוד מצה ומרור בראשיתו של הסדר ושמים דגש על המשמעות החברתית של חג הפסח: סולידריות חברתית. גם כאן יש אז כור לזיכרון השואה וקישור בין הכמיהה לגאולה, בין המאבק לשוויון, לחירות ול- צדק חברתי ולהקמתה של מדינת ישראל. לידה מונחת הגדה של הרב אליהו והרב עובדיה, הגדה של צה"ל שעשה הרב גורן, "הגדת ישראל" לציון 65 שנים לקום המדינה ובה סיפורי העפלה ועוד. לצד אלו שוכנות אחר כבוד "הגדת נחמה", "הגדת קרליבך" ו"הגדת סולובייצ'ק" - הגדות שנוגדו מליקוט חרוץ של תלמידיהם של פרופ' נחמה ליבוביץ, הרב שלמה קרליבך, והרב יוסף רב סולובייצ'ק.

"עשר המכות של צה"ל"

הגדה מרתקת במיוחד היא "הגדת בן-גוריון", פרי עטו של ראש הממשלה הראשון מ-1955, שניסח אותה לטור בת סדר פסח קיבוצי שערכו חברי שדה בוקר. באותם ימים כיהן בן-גוריון כשר הביטחון. בהגדה שלו הוא עורך השוואה בין יציאת מצרים להקמת מדינת ישראל וכותב: "כפופים היינו לממשלת המנדט... ויקם צ'מברליין אשר לא ידע את הצהרת בלפור ויאמר לחבריו: הנה בני יש' ראל מתרבים בארץ, ואין זה לרצון בני ישמעאל ידידינו האצילים... וירעו אותנו חבריטים ויענונו, וכל אונייה שבאה לחוף המולדת תפסו ושלחו לקפריסין וגם ציוו לשוטרם ולנוגשים לגזול הנשק מיריני ולחפש בכל היישובים". בן-גוריון ממשיך עם "ביד חזקה ובאוניות מעפילים", עם "עשר המכות של צה"ל" ועוד.

ד"ר רפל, יש דבר בזה, "הגדה שערורייתית"?

"הגדה של השומר הצעיר בשביל אדם דתי היא שערורייתית, אבל בש' ביל חבר בשומר הצעיר זו הצורה היחידה שהוא מוכן לקיים את סדר פסח. בכל ההגדות, הצורות והגרסאות יש שמירה על העיקרון שלפיו מספרים את סיפור יציאת מצרים. כל ההגדות מספרות את מה שמופיע בספר שמות על בני ישראל במצרים. גם ההגדה של השומר הצעיר לא מעלימה את זה. מצד שני, היא קושרת את זה עם מה שקרה בשואה. זו אחת השאלות הגדולות: האם לא צריך להזכיר באירוע כמו סדר פסח את עניין השואה? אני בעד לאזכר. כל הווריאציות מקפידות לשמור על סיפור יציאת מצרים עם תוספת שנותנת משמעות בת זמננו לאירוע שהתרחש לפני 3,000 שנה. זה בדיוק אותו ויכוח שמתקיים סביב תשעה באב, להבדיל. יש היום טרנד מאוד מש' מעותי להכניס קינות שקשורות בשואה, משום שהדעה המקובלת היא שאי אפשר להתעלם מהשואה ביום האבל הלאומי של עם ישראל, מנקודת המבט הזאת שהחורבן אינו אירוע יותר גדול מהשמי דת שישה מיליון יהודים. אנחנו צריכים כל הזמן לחשוב איך אנחנו הופכים את המסרים לאקטואליים לדור שלנו".

וישנה גם הגדה נוגעת ללב במיוחד, שנוסחה בידי יחיאל סדרוני, פועל ג' קיון בעיריית תל אביב ב-1943 והתגלגלה אל מכון משואה. "כנגד ארבעה סר גים של בעלי בתים פונה ברכתנו", נכתב בה. "אחד חכם ואחד רשע ואחד תם ואחד שאינו יודע לשאול. חכם מה הוא אומר? 'כל החוקים והמשפטים שבעולם מרשים לי לעשות את מה שעשיתי'. ואף אתה

מהי החירות של עם? עצמאות וביטחון. מאז מלחמת ששת הימים, השליטה האסטרטגית שלנו ברמת הגולן מחזקת את הביטחון ואת החירות של מדינת יש' ראל כולה", כך נפתחת ההגדה שהוציא מטה "העם עם הגולן" בשנת 2000. מול "מה נשתנה" המסורת הציעה ההגדה היא "בחן את עצמך בארבע קושיות": "שליש מהמים שלנו באים מהגולן. אתה רוצה לתת אותם לסוריה?"; "הגולן שולט על כל הגליל והצפון. אתה רוצה שם צבא סורי?"; "עשרות אלפי מתיישבים הפריחו את הגולן. אתה רוצה לגרשם מהבית?"; "הסורים היו בגולן רק 21 שנים. האם בגלל זה הוא שלהם?"; "דבר דומה, בהרחבה, עשה הרב חנן פורת ז"ל, ששילב ב"אור ודרור", ההגדה האלטרנטיבית שלו (הוצאת בית אל), נושאים הנוגעים ללאום, לשואה, לצה"ל ועוד.

ליצירתיות שהתפרצה מהקיבוצים שמור פרק נפרד. "מאות נוסחי הגדות יצאו בקיבוצים. לא פחות", אומר ד"ר רפל. "הגדת הקיבוץ הארצי - השומר הצעיר", למשל, מחולקת לארבעה: אביב, יציאת מצרים, שלום וקיבוץ גלויות, שמתלווים אל ארבעת הבנים וארבע הקושיות. הרעיון היה להכניס את האלמנטים של החיים המתקיימים בקיבוץ לתוך תוכן ההגדה, כדי שידבר אל הנר כחים בחדר. "כך, למשל, בהגדה זו מר באים 'שיר הפרטיזנים' ושירו של אלתרמן 'מגש הכסף'", אומר ד"ר רפל.

ד"ר רפל, המתמחה בקשר שבין סידור התפילה, מחזור התפילה וההיסטוריה של עם ישראל והקים וניהל את ארכיון אלי

מזמינה את הקורא להתייחס גם למציאות זו ובלשון ההגדה, כל המרבה לספר הרי זה משובח".

מכיוון אחר, תופסת תאוצה הגדת "והיא שעמדה", המנסחת בלשון נקבה ובעלת אוריינטציה נשית, בהוצאת המי דרשה באורנים והקיבוץ המאוחד. הגדה זו משוקת באמצעות תנועת "אחותי" (עמותת העוסקת בקידום נשים מהפריפריה הכלכלית-תרבותית). במדרשים החי דשים שבהגדה הזאת מתורגם רעיון החי דמויות נשים מוחזרות לסיפור יציאת מצרים, ואליהן מצטרפות נשים מובילות מההיסטוריה היהודית, המקבלות בהגדה הזאת מקום והכרה. ארבע בנות לצד ארבעת הבנים, כוס מרים לצד כוסו של אליהו, ועוד. כל המדרשים והפרשנויות בהגדה זו נכתבו בידי נשים.

ההגדה "והיא שעמדה" חוברת לה גדת פסח שוויונית של רינה שקדייכהן (הוצאת אופיר), שמעניקה מקום של כבוד לתפקיד שמילאו מרים וכת פרעה בייציאת מצרים ומציעה ניסוחים כמו "והגדת לבנך ולבתך ביום ההוא" לכל אורך ההגדה. ניסיון קלאסי ליידיד את ההגדה מגישים רבני צהר, בגרסה ובה ביאורי שמות ומנהגים, נקודות לדיון במהלך הסדר, הפעלות לילדים ועוד, שאפשר להוריד מבעוד מועד מהאינטרנט.

הגרסה הקיבוצית

בחידושי ההגדות תמיד הייתה מעורבת פוליטיקה. "פסח נקרא חג החירות.